

Jogi melléklet

A felsőoktatás és az ipar közötti kutatási együttműködés elősegítésére kidolgozott szerződési modellek, különösen a „Berliner Vertrag”

DR. VÍGH JÓZSEF FERENC

A kormányzatok a felsőoktatásra vonatkozó jogi szabályozás alakulásából is kiolvashatóan az elmúlt negyed évszázad folyamán a világ számos országában arra a felismerésre jutottak, hogy a felsőoktatási intézmények az alapkutatásokon kívül – az országok nemzetközi versenyképessége szempontjából oly fontos technológiai innovációhoz való értékes hozzájárulásként – alkalmazott (ipari) kutatások és fejlesztések végzésére is képesek, és – bár olykor az ellenzőkkel megküzdve – végső soron hajlandóak is. Az egyetemek/főiskolák kutatási tevékenysége ezekben az országokban felértékelődött. A német szövetségi kormány *Kutatás 2000* c. szövetségi beszámolójához készített *tényjelentés (Unterricht durch die Bundesregierung – Faktenbericht 2002)* hangsúlyozza, hogy a német kutatási rendszernek a *gerincét* alkotják a felsőoktatási intézmények, és annak alapjaként és legfontosabb csomópontjaiként központi szerepet töltenek be. [1]

Az előfordulások nagy és egyre szaporodó számára tekintettel ma már bizony kijelenthető, hogy a felsőoktatási intézmények hagyományos szerepének a fentiekben vázolt kibővülése *világjelenség*. Eközben akad olyan ország is, ahol a témában kompetens személyek tollából olyan értékelés jelent meg, miszerint az egyetemek ott a létüket kockára tevő *versenyhelyzetbe* kerültek, és szükséges, hogy úgy gondolkodjanak, mint az *üzleti vállalkozások*.

Japánról van szó, ahol a nemzeti egyetemek csak 2003-ban kaptak *jogi személyi* státust, addig az egyik minisztérium széles körű felügyelete alatt álltak, és az ország közigazgatási szerkezete részének tekintették őket. 2004-ben került sor testületként való *bejegyzésükre*.

Az egyik japán egyetem (*Kyoto University*) két „magasabb vezető állású dolgozó”-ja közös tanulmányában a következő helyzetelemzést adja:

„Jogi személlyé válásuk előtt az egyetemeket kormányzati finanszírozással pártatlanul működtették, de a bejegyzés kiszélesítette az egyetemek autonómiáját és meghonosított egy verseny elemét is. Most olyan korba léptünk, amelyben az egyetemek természetes kiválasztódáson mennek át, és csak (pl. a hallgatók által) »kiválasztott egyetemek« fognak fennmaradni.

Dr. Vígh József Ferenc nemzetközi kereskedelmi jogi szakértő.

Az egyetemeknek ily módon fel kell tenniük maguknak azt a kérdést, hogy kik által akarják kiválasztatni magukat, és ez fontos stratégiai döntéssé válik, amikor autonómiára törekvésről van szó.

Az a kérdés, hogy az egyetemek kik által akarnak kiválasztódní, ezen kívül olyan is, amely közvetlenül összefügg az ipar és az egyetemek világa közötti együttműködésre irányadó politikával. (...) Most, hogy a *Kyoto University* bejegyzésre került, arra számítanak vele kapcsolatban, hogy üzleti vállalkozás módjára gondolkodik, vagy drámai változásokon megy át (...), de mi a reformhoz már megtettük a kezdeti lépéseket.” [2]

Ennek a dolgozatnak *külföldi* jogszabályi megoldások, elsősorban a német modell bemutatása a célja, azonban a tanulságosnak ígérkező *összehasonlítás* lehetővé tétele érdekében szükségesnek látszik az egyébként terjedelmes magyar felsőoktatási törvényből „kivonat” készítése, az e cikk témakörét érintő néhány, a gyakorlat szempontjából legfontosabbnak ítélt, a törvényben szétszórtan jelentkező rendelkezésének a törvény szövegéből való kivonása-kiemelése. A felsőoktatásról szóló törvényünk (2005: CXXXIX. tv.) 4. § (1) bekezdésében foglaltak szerint a főiskolai intézmény *alaptevékenysége* az oktatás, a *tudományos kutatás* és a művészeti alkotótevékenység.

A felsőoktatás *kutatási* alaptevékenysége pedig *magában foglalja* az alap-, az *alkalmazott* és a kísérleti *kutatásokat és fejlesztéseket*, a *technológiai innovációt*, valamint az *oktatást támogató* egyéb kutatásokat. (5. § (1) bek.)

A felsőoktatási intézmény:

a) Kutatási-fejlesztési-innovációs stratégiát készít, amelyben meg kell terveznie – egyebek mellett – a *kutatási programokat* és a tudományos eredmények *hasznosításának* módját. (5. § (3) bek.)

b) Kutatási-fejlesztési-innovációs stratégiájának kialakítását és megvalósítását *tudományos tanács* irányítja, amelyben a főiskolai, egyetemi tanárok, a főiskolai, egyetemi docensek, továbbá a tudományos fokozattal rendelkező kutatók és a doktori képzésben részt vevő hallgatók képviselői vesznek részt. (5. § (4) bek.)

c) Megállapodhat gazdálkodó szervezettel tudományos kutatási szervezeti egység *finanszírozására*.

d) Gazdasági tevékenysége körében minden olyan döntést meghozhat, intézkedést megethet, amely hozzájárul az alapító okiratában meghatározott feladatainak végrehajtásához, *feltéve hogy ezzel nem veszélyezteti az alapfeladatainak végrehajtását*, a közpénzek és a közvagyon hatékony felhasználását, így különösen *szerezést köthet, tulajdont szerezhet, társulhat, vállalkozhat, gazdálkodó szervezetet alapíthat*, a saját tulajdonában lévő dolgot megterhelheti, elidegenítheti, a rábízott vagyont használhatja és hasznosíthatja. A felsőoktatási intézmény kötelezettsége a rendelkezésére álló források rendeltetésszerű, gazdaságos felhasználása, a *szellemi és egyéb vagyon védelme*. (120. § (1) bek.)

e) Az alaptevékenységéhez kapcsolódó kiegészítő tevékenységként elláthatja a 4. § (1)–(2) bekezdésében szabályozott tevékenységet, továbbá vállalkozási tevékenységet is folytathat, *feltéve hogy az alapfeladatainak ellátását nem veszélyezteti*. (120. § (4) bek.) (Az előbbi, a 4. § (1)–(2) bekezdésére való utalásból következik, hogy – többek között – tudományos kutatást folytathat, amely azonban – az 5. § tartalmilag fentebb ismertetett (1) bekezdése értelmében – magában foglalja például az *alkalmazott* (tehát ipari) kutatásokat és fejlesztéseket és a *technológiai innovációt is*.) – A fenti első mondatban kiemelten idézett *feltétel* megszabása „óvintézkedésként” abból a jogos aggodalomból fakadhat, hogy például az ipari kutatásból ígérkező pluszjövedelem (találmányi díj) esetleg arra ösztönözheti a tudományos kutatót, hogy ez utóbbi fajta kutatást az alap kutatás rovására előnyben részesítse. Ez a fajta aggály azokban az országokban, amelyekben a felsőoktatási intézmények a technológiai innováció jegyében *is* végeznek kutatást-fejlesztést, nemegyszer vita tárgya volt.

f) Ha szellemi alkotás jogosultja, azt nem pénzbeli hozzájárulásként gazdasági társaság tulajdonába adhatja. Az e célra létrejövő gazdasági társaságra egyebekben a kutatás-fejlesztésről és a technológiai innovációról szóló 2004. évi CXXXIV. törvényt kell alkalmazni. (121. § (7) bek.)

Tudományos kutatói munkakörben kell foglalkoztatni azt, aki – a munkaszerződésben, illetve a közalkalmazotti kinevezésben meghatározottak alapján – a teljes munkaidejének legalább kilencven százalékát a felsőoktatási intézmény *tudományos* tevékenységének ellátására fordítja, *továbbá* munkakörébe tartozó feladatként részt vesz a felsőoktatási intézmény *oktatással* összefüggő tevékenységében. (93. § (1) bek.)

Az oktató, illetve a kutató a foglalkoztatási jogviszonya keretében a 4–5. §-ban meghatározott (tehát például *alkalmazotti* [ipari] kutatási) tevékenység során létrehozott *szellemi tulajdonra* a munkaviszonyban vagy más hasonló jogviszonyban létrehozott szellemi alkotás *munkáltató részére történő átadására* vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni. (123. § (6) bek.) (L. a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvénynek a szolgálati és alkalmazotti találmányra vonatkozó rendelkezéseit [9–17. §-át, különösen a 10. § (1) bekezdését, amely szerint a szolgálati találmányra a szabadalom a feltaláló jogutódjaként a munkáltatót illeti meg.]. A szolgálati és alkalmazotti *használati mintára* a szabadalmi törvény szabályait kell megfelelően alkalmazni.)

Nem lehet tudni, hogy az egyetemek és a főiskolák a gyakorlatban milyen mértékben élnek a gazdasági tevékenységnek, ennek keretében az iparvállalatokkal való K+F együttműködésnek a lehetőségével. A sajtó ugyanis nemigen ad hírt ilyen együttműködésről, nem is az egyetemi/főiskolai kutatással, hanem leginkább a felsőoktatási törvénynek az alkotmánnyal össze nem egyeztethető egyes rendelkezéseivel és az *oktatás* terén bekövetkezett változások okozta *problémákkal* foglalkozik, ezt tekintve „médiaslágernek”. Mégis – mutatóba – egy híradás.

Újságcikk tudósított arról, hogy új információbiztonsági rendszert *fejleszt ki* a Kürt Zrt. a Veszprémi Egyetem Műszaki Informatikai Karával együttműködve. A hároméves programot az *általuk létrehozott* Információbiztonsági Kutató-Fejlesztő Központ valósítja meg. A fejlesztésre 378 millió forintot szánnak, amihez *a cég és az egyetem konzorciuma* 300 milliót nyert el a Jedlik Ányos-program keretében. A közös program 2005 szeptemberében indult, és az első eredményeket 2006 márciusára várták. [3]

Az egyetemek és a cégek között nálunk létrejönnek ugyan hosszú távú kapcsolatok, ezek azonban általában nem a technológiai innováció szempontjából gyümölcsözőbb *közös* kutatás-fejlesztés formájában valósulnak meg. Többnyire eszkozádományozásra, a szakképzési hozzájárulás felajánlására korlátozódnak, illetve alkalomadtán egy-egy *kutatási megbízás* érkezik a cégektől az egyetemekhez. [4]

Pedig az, hogy egy találmányból termék, majd értékesíthető *áru* váljék, esetenként elképzelhetetlen megfelelő *(pénzes)társ* közreműködésének az igénybevétele nélkül. Gyógyszerkutatásunk nemzetközi híre az eddigi tapasztalatok szerint hozzásegített ahhoz, hogy tökehiánnyal küszködő gyógyszerkutató-helyeink egyesült államokbeli gyógyszergyártókkal ún. stratégiai szövetségre lépjenek olyan formában, hogy a magyar fél nagy reményekre jogosító szabadalmazott háttér-technológiát, az amerikai partner pedig tőkét bocsát a közös fejlesztés rendelkezésére. [5]

Említésre méltó, hogy egy rendszerváltozás előtti jogszabály, az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság elnökének 1/1968. (I. 11.) OMF számú rendelete mellékleteként közzétett *Általános feltételek* diszpozitív jelleggel, *szerződési modellt* felvázolva szabályozta – egyéb szerződési alanyok mellett – a kutató *egyetem* és kutatással hivatásszerűen foglalkozó, vagy azzal akár nem is ilyen módon foglalkozó *vállalat* közötti megbízás típusú, vállalkozási típusú kutatási-fejlesztési szerződéseket és *kutatási fejlesztési társulások*at.

Egy szellemi alkotások jogával foglalkozó, az állam- és jogtudományi karok részére 1979-ben kiadott egységes jegyzetben adott értékelés szerint a kutatási-fejlesztési szerződések létrejötte jogrendszerünk alakulásának legújabb eredményei közé tartozik, és magyarázatát a tudományos-műszaki forradalomban, a tudomány termelőerővé válásának fokozódásában kell keresni. [6] (Megjegyzendő, hogy ennek a jogszabálynak a kiadására az „új gazdasági mechanizmus” viszonylag rövid idő után abbamaradt reformfolyamatának legelején, beindításának egyik jogi eszközeként került sor.)

A kutatási-fejlesztési társulásra irányuló szerződésben különben – így a szóban forgó Általános feltételek 52. pontja – a felek abban állapodnak meg, hogy a kutatás-fejlesztés területén meghatározott tevékenység végzése, ilyen tevékenység eredményének elérése vagy bevezetése (megvalósítása) érdekében együttműködnek és az elért gazdasági eredményben közösen részesednek.

Az ilyen jellegű szerződések megkötésére egyébként már annak idején sem mutatott nagy hajlandóság.

Az Állam- és Jogtudományi Intézet 1968–70-ben a szerződési rendszer vonatkozásában átfogó vizsgálatot folytatott, amelynek a kutatási-fejlesztési társulásokkal kapcsolatos eredményéről Lontai Endre a következőképpen számolt be: „Hazai szabályozásunk (Feltételek 52–60. pontja) lehetőséget biztosít a kutatási-fejlesztési társulásokra, az intézet megállapítása szerint azonban a társasági szerződések alacsony aránya (a szerződések 3,1 százaléka) korántsem tekinthető kedvezőnek.” [7]

Az OMFB-rendelettel közzétett Általános feltételek javára írható, hogy a kutatással-fejlesztéssel hivatászerűen foglalkozó „szocialista szervezeteknek” (a rendelet fogalommeghatározása értelmében: vállalatoknak, intézeteknek, intézményeknek, egyetemeknek és egyéb kutatóhelyeknek), tehát az ilyen jellegű szerződéskötés vonatkozásában jártassággal nem rendelkező egyetemek számára is világossá tette, hogy a kutatási-fejlesztési tevékenység körében, új lehetőségeiket kihasználva kötött szerződéseknek melyek a lényeges feltételei, és egyáltalán milyen egyéb kérdésekben célszerű ezekben a szerződésekben megállapodni.

Megjegyzendő, hogy a kutatási-fejlesztési kooperációs szerződés „anyatípusa” a társasági szerződés, azonban ennek keretjellegű Ptk.-beli szabályozása nem nyújt kielégítő eligazítást a kutatási-fejlesztési együttműködési szerződés tartalmi kialakításához. Ezért egyáltalán nem volt felesleges az Általános feltételek kiadása.

Manapság a legfejlettebb ipari országok egyikében-másikában – kifejezetten a felsőoktatási intézmények és az iparvállalatok között létrejövő K+F szerződések tartalmi kialakításához – hathatós segítséget általában nem speciális jogi szabályozás útján nyújtanak. Erre a célra különböző szakmai munkacsoportok az útmutatás egymástól eltérő módszereit alkalmazzák. (Ezzel is cáfolva a jogi fetisizmus, a jogi szabályozás mindenhatóságába vetett hit igazát.)

Nagy-Britanniában például 1985-ben, a parlament alsóházában egy miniszteri bejelentés hírül adta, hogy az egyetemek ezután jogosultak lesznek saját technológia-átadási tevékenységet folytatni olyan munkából származó találmányokkal kapcsolatban, amelyet a Research Council (Kutatási Tanács) finanszírozását felhasználva végeztek. Ugyancsak Nagy-Britanniában egy munkacsoport (Lambert Working Group on Intellectual Property) kidolgozott öt olyan kutatási együttműködési mintamegállapodást, amelyek a szellemi tulajdon vonatkozásában alternatív rendelkezéseket tartalmaznak. [8] Kiemelkedően nagy segítséget nyújtanak a kutatási kooperáció szerződő feleinek a tevékenységük révén létrehozott szellemi tulajdonban való „osztzkodás” rendezéséhez javasolt megoldásvariációk. (Ebben a vonatkozásban I. alább a „Berliner Vertrag”-ban javasolt változatokat.)

A közös kutatási szerződések leginkább neuralgikus pontja, és a tapasztalatok szerint egyúttal az e szerződések megkötéséhez szükséges *szándék* létrejöttének első számú *kerékkötője* ugyanis a kutatás eredményeként létrejövő szellemi tulajdon és az ahhoz kapcsolódó jogok *megfelelő*, a felek számára egyaránt megnyugtató *megosztásának* már a szerződésben, tehát a sok esetben előre nem látható kimenetelű kutatási munka megkezdése *előtt* való szabályozása. Lehetséges például, hogy az a fél, aki a kutatáshoz nélkülözhetetlen háttértechnológiát bocsátotta a közös kutatás rendelkezésére, ezt követően mással már nemigen járul hozzá a közös kutatás végeredményéhez, vagy azt döntően éppen az a fél segíti elő, akire a szerződés megkötésekor a legkevésbé számítottak.

A fentebb szóba került nagy-britanniai fejleményhez az a megjegyzés fűzhető, hogy az Egyesült Államokban annál öt évvel korábban hozott és 1981 júliusában hatályba lépett *Bayh-Dole Act* az egyetemeknek (és a kisvállalatoknak) tulajdonosi jogosultságot adott az általuk a *szövetségi kormány* – részbeni vagy teljes – *finanszírozásával* kidolgozott találmányokra. A törvény lehetővé tette továbbá *szabadalmi licenc*ia adását ezekre a találmányokra. [9]

Németországban az *IPAL Gesellschaft für Patentverwertung Berlin mbH*-nak, a *berlini* egyetemek többsége központi technológiaátadási intézményének javaslatára és aktív részvételével létrehozott, az *egyetemi és az ipari szektor szakértőiből* álló munkacsoport [10] *Vertragsbausteine „Berliner Vertrag” für 1. Auftragsforschung zwischen Berliner Hochschulen und Industrie 2. Forschungsk Kooperation zwischen Berliner Hochschulen und Industrie* cím alatt – a felsőoktatás és az ipar *érdekeit egyeztetve* – *szerződési alkotóelemeket* („*Klauselwerk*”) fogalmazott meg, amelyekre e dolgozatban, a továbbiakban: – rövideg okából – Szerződéselemek formában történik hivatkozás. Amint a címből kitűnik, a Szerződéselemeket a *berlini* felsőoktatási intézmények és ipar felhasználására szánták, azonban nem lehet vitás, hogy az egyetemek és a főiskolák, valamint az ipari vállalkozások *egész* Németországban hasznát vehetik, sőt a szerződések szerkesztésében részt vevők számára különösen a kutatási tevékenység díjazása, illetve kutatási kooperáció esetén az eredményben való részesedés – a gyakorlatban sokszor konfliktusokat teremtő – meghatározásának vonatkozásában más országokban (például hazánkban) is ötleteket sugallhat. De a munkavállalók találmányairól szóló törvény is, amelyhez a Szerződéselemek igazodik, ugyancsak érdeklődésünkre tarthat számot főleg amiatt, mert *feltétlenül alkalmazandó* szabályával a felsőoktatási intézmény foglalkoztatotti állományába tartozó feltalálók számára *kiemelt* találmányi díjat határoz meg, annak mértékét a felsőoktatási intézménynek a találmány értékesítéséből származó *bruttó* bevétele *30 százalékában* rögzítve.

A Szerződéselemek megszerkesztésével különben az volt a cél, hogy a felsőoktatási intézmények oktatói, ezen intézmények és az iparvállalatok számára megkönnyítsék annak az *új* jogi helyzetnek a gyakorlatban való kezelését, amely a felsőoktatási intézmények *oktatói* minőségben foglalkoztatott alkalmazottai privilégiumának *eltörlésével* jött létre. [11] A szóban forgó ún. *Hochschullehrerprivileg* jelentéséről, bevezetésének és megszüntetésének okairól az alábbiakban részletesebben szó lesz. A 31 oldal terjedelmű *Vertragsbausteine „Berliner Vertrag”* szövege (és annak angol nyelvű változata „*Berlin Contract Components*” címmel) megtalálható a fent említett *IPAL* időről időre frissített weboldalán (cím: <http://www.ipal.de>), amely a Szerződéselemek – az alapul fekvő jogszabály módosulásai által kiváltott – jövőbeli változatait is közli majd.

Nem lehet véletlen, hogy a szerződés előkészítésében és megkötésében segítő anyag kidolgozására a javaslatot az *egyetemeknek* a központi technológia-átadási intézménye tette, hiszen inkább az egyetemek és nem az iparvállalatok számára jelent kihívást, *merőben új* feladatot a technológiai innovációban való szerepvállalás. Az egyetemeknek (elsősorban az ország nemzetközi versenyképességének fenntartására, illetve fokozására

törekvő és annak érdekében minden lehetséges eszközt megragadó *kormányzatok* által szorgalmazott) piaci szereplővé válását egyébként nem csupán ez irányú felkészületlenségük, ismereteik hiányos volta nehezíti, hanem esetenként a „tudati maradványok” is, az a mélyen gyökerező felfogás, hogy az egyetemeknek nem lehet célja a profitszerzés, küldetésük a kutatás terén a közjó érdekében végzett alapkutatásokra szorítkozik.

A kutatóegyetemen a szellemi tulajdonnal és annak értékesítésével kapcsolatos ismerethiány azonban nemcsak Németországban, hanem az unió egyéb tagállamaiban is jelentkezik. Arra figyelemmel, hogy az Egyesült Államokkal való összehasonlítás az úgynevezett tudásháromszög (oktatás, kutatás, innováció) egyik szárán sem Európának kedvez, az *Európai Bizottság* a 2006 júliusára tervezett EU-csúcsra előterjesztett javaslatcsomagjában az előrelépés lehetőségét 8 pontos javaslatának egyik pontja szerint abban is látta, hogy az egyetemi kutatók kapjanak képzést olyan területeken, mint *a szellemi tulajdon, a menedzsment, a kommunikáció, a hálózatszervezés, a vállalkozás és a csapatmunka*. [12] Lemaradás jelentkezik az Egyesült Államokkal való versenyben – mondhatni: természetesen – a felsőoktatási intézmények *üzleti* eredményei terén is. A valamennyi európai egyetem számára járó teljes *royalty* összeg talán az 50 millió dollár nagyságrendet éri el, amely nem sokkal több, mint az az összeg, amelyet az USA egyik egyeteme, a *Stanford University* ilyen címen 2003-ban egymaga kapott. [13] (Ez az említett egyetem különben egyike azoknak az egyesült államokbeli egyetemeknek, amelyek lehetővé teszik az oktatói kar tagja feltalálónak, hogy minden találmányára elnyerje a tulajdonlási jogokat.)

Mielőtt e dolgozat *fő témájának*, a Szerződéselemeknek az ismertetésébe fognék, előbb természetesen meg kell ismerkedni azzal a *jogszabályi* háttérrel, amelyre ezek ráépülnek. Egyébként a hazaitól több tekintetben eltérő, hosszú múltra visszatekintő, kiterjedt jogi szabályozás megoldásai önmagukban is érdeklődésre tarthatnak számot. Ilyenek elsősorban az egyetemek/főiskolák oktatói, *tudományos kutatói (Hochschulwissenschaftler)* jogainak az *alaptörvénynek* a kutatás szabadságáról rendelkező előírásaival való összeegyeztethetőséget biztosító, továbbá az egyetem/főiskola *bármely* foglalkoztatotti körébe tartozó feltaláló számára fizetendő találmányi díj összegét a munkaadónak a találmány értékesítéséből származó bruttó bevétele *fix százalékában* megállapító rendelkezések.

Az ösztönző hatásúnak remélt, majd csalódást okozó oktatói kiváltság

Németországban annak zálogát, hogy az egyetemeken folytatott kutatás során kellő számú találmány jöjjön létre, viszonylag nagyon hosszú időn keresztül, csaknem 50 éven át abban látták, hogy a találmányból eredő jogosultságok magát az alkotót, az *oktató-feltalálót* illessék meg. Ez a nézet itt mélyen gyökerezett. Az egykori Poroszország illetékes hatóságának munkatársai körében már a 19. század végén uralkodó volt az a felfogás, hogy az egyetemi oktatók az általuk kidolgozott találmányokkal tulajdonukként kell, hogy rendelkezzenek. A porosz kultuszminiszter a *Rober Koch* professzor által kifejlesztett gyógy mód hasznosítása ügyében a porosz képviselőházban 1890. november 29-én tartott beszédében a következőket emelte ki:

„Kérdéses, hogy kié tulajdonképpen a szer, kié a szellemi tulajdon. Számomra egy pillanatig sem volt kétséges, hogy a szellemi tulajdon *Robert Koch* professzoré. A porosz oktatási igazgatásban tudomásom szerint sohasem tartottuk lehetségesnek, ha egy oktató saját kutatási tevékenysége folytán feltalált egy szert, legyen ez az anilinfestékek vagy az éterikus olajok területén vagy egyéb területen, hogy mi azt, mint az államkincstár tulajdonát igénybe tudjuk venni.”

Míg hazánkban a szolgálati és alkalmazotti találmányokat a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvényben néhány szakasz (9. §–17. §), Németországban a szolgálati és „szabad” találmányokat *külön* törvény, az 1957. évi *Gesetz über Arbeitnehmererfindungen* (a munkavállalók találmányairól szóló törvény, a továbbiakban: Mvttv.) szabályozza. Ez utóbbi a ma már *módosítottan* hatályban lévő 42. §-a módosítás előtti szövegezésével az *egyetemi rangú* felsőoktatási intézmények (*wissenschaftliche Hochschulen*) oktatói számára biztosított kiváltság (*Hochschullehrerprivileg*) azt jelentette, hogy e törvény minden, az egyetemeken *professzortól, docenstól és tanársegédtől* származó találmányt „szabad találmány” jelleggel ruházott fel, az egyetemi oktatók számára a találmányaikkal való *szabad rendelkezés* jogosultságával összekapcsolva. A 42. § az oktatók *munkaadója* részére kompenzációként csak akkor irányzott elő részesedési igényt a találmány értékesítésének jövedelméből, ha a munkaadó azokra a kutatási munkákra, amelyeknek eredménye az értékesített találmány volt, saját költségvetési eszközöket használt fel.

Az egyetemi tudományos kutatók találmányainak az egyéb munkavállalókéival szembeni privilegizálásakor mindenekelőtt a *tudomány szabadságának* az alaptörvény (5. cikk (3) bek.) szerinti alapelvére kellett figyelemmel lenni. (E jogszabályhely értelmében: „A művészet és a tudomány, a kutatás és a tanítás szabad. A tanítás szabadsága nem választható el az alkotmány iránti hűsétől.”)

A kiváltságot biztosító szabályozásnak ezen kívül a kutatásban az *értékesítési* tevékenységet és a *szabadalmazást* kellett volna ösztönöznie.

A gyakorlatban azonban ennek éppen az ellenkezője következett be. Ez a szabályozás ugyanis azzal a következménnyel járt, hogy az egyetemi tudományos kutatóknak a kutatásra fordított, a szabadalmi bejelentési és a szabadalmi ügyvivői költségeket *saját zsebből* kellett fizetniük, majd a továbbiakban az évi szabadalmi díjak, valamint a költséges külföldi bejelentések is a tudományos kutatók terhére estek. Ezért sok tudományos kutató számára a találmánya saját értékesítésének túlságosan nagy volt a pénzügyi kockázata. Ezenkívül az egyetemeken sok oktatója nem is rendelkezik elégséges szabadalmi és értékesítési ismeretekkel. Mindennek az volt a következménye, hogy Németországban az összes szabadalmi bejelentések csekély, mindössze kb. 2%-a érkezett az egyetemekről. Tehát elmaradt az az értékesítési tevékenység, amelyet a törvényhozó a privilégium adásával célul tűzött ki. (Megjegyzendő, hogy amikor Németországban 2002-ben *megszüntették, Olaszországban viszont – szinte ugyanakkor – bevezették* a felsőoktatási intézmények oktatóinak privilégiumát...[*Senato della Repubblica Atti parlamentari*, 373. sz., 811. o.] Abból, hogy az elképzelés a németországi viszonyok között kudarcot vallott, nem lehet természetesen általános következtetést levonni. Például Finnország is lehetővé teszi az egyetemi kutatóknak, hogy a munkájukból származó szellemi tulajdon jogosultjai legyenek.)

Az Mvttv. 42. §-ának új megfogalmazása

A 42. § 2002. február 7-én hatályba lépett új szövegének megalkotásával a törvényhozó egészen új útra tért. E szakasz régi szövege helyébe, amely végeredményben az egyetemi tudományos kutatók minden találmányát szabad találmánynak nyilvánította, éppen az ellenkezője lépett. Az egyetemeken/főiskolákon létrehozott minden találmány – szokásos esetben – most már szolgálati találmány. Rájuk nézve már csak korlátozott mértékben érvényesek kivételes rendelkezések (a 42. § 1–3. pontja). Ezek azonban – más egyetemi/főiskolai foglalkoztatottak szolgálati találmányaival *együttesen* – a törvény (42. § 4. pont) alapján lényegesen jobban díjazottak, mint a magán- és közszolgáltatásban létrehozott valamennyi egyéb szolgálati találmány. Ezzel a 42. § alapján a felsőoktatási

intézményben létrehozott csaknem valamennyi találmány mint szolgálati találmány végeredményben az egyetem/főiskola általi *igénybevétel* lehetősége alá esik. Az egyetemi oktatók korábbi kiváltságával ellentétben az új szabályozás már nem abból indul ki, hogy az egyetemi tudományos kutatók minden találmánya mentes a megkötöttségektől. Az új jog az egyetem/főiskola *minden* foglalkoztatottjának találmányát elvileg az Mvttv. *általános* szabályai alá rendeli, és *különszabályozást* 42. §-a 1–5. pontjában – az alaptörvénnyel való összeegyeztethetőséget biztosítandó – csak a *tudományterület* és ezen kívül még a *találmányi díj* tekintetében tartalmaz. Az új szövegezésű 42. § lehetővé teszi a felsőoktatási intézményeknek, hogy ott alkotott minden találmányt igénybe vegyenek, az oltalmi jog megadása végett bejelentsenek és gazdaságosan értékesítsenek

A találmány szolgálati és szabad jellege

Döntő fontosságú a felsőoktatási intézményekben alkotott találmányok besorolása számára a szolgálati és a szabad találmányok közötti különbségtétel, ugyanis csak a szolgálati találmányok állnak a felsőoktatási intézmény rendelkezésére, a szabad találmányok a feltalálót illetik meg.

Az Mvttv. 4. § (2) bek. 1. pontja szerint *szolgálati találmány* minden találmány, amely szolgálatilag kötelező tevékenységből jött létre. A tudományos kutatóknál ez nemcsak a felsőoktatási intézmény eszközeivel folytatott kutatásokat foglalja magában, hanem harmadik személyek közületi vagy magán eszközeivel folytatott kutatási munkákat is, ideértve a vállalatoktól érkező kutatási megbízásokat is. Szolgálati találmányokat jelenítenek meg azok a találmányok is, amelyek meghatározóan a felsőoktatási intézmény tapasztalatain vagy munkáin alapulnak. Ezért a tudományos kutatóknak azok a találmányai is szolgálati találmányok, amelyeket melléktevékenység keretében hoz létre, *ha* ezeknél a kutatásoknál a főmunkahelyen szerzett tapasztalatokra nyúlik vissza.

A találmányok (csak) akkor minősülnek *szabad* találmánynak, ha azokat a tudományos kutató engedélyezett melléktevékenysége keretében vagy „privátim” hozza létre.

A felsőoktatási intézmények piaci szereplővé válásának nehézségei

E problémák mibenlétére élesen rávilágítanak egy 2003-ban megjelent tanulmány következő sorai:

„A felsőoktatási intézményekben foglalkoztatott oktatók privilégiumának eltörlése a felsőoktatási intézményekkel szemben teljesen új követelményeket támaszt. A gazdaságos eljárásra vonatkozó *költségvetési jogi kötelezettség* alapján a felsőoktatási intézmények arra kötelezettek, hogy az általuk foglalkoztatott személyek részéről bejelentett minden találmányt gazdaságos értékesíthetőségére nézve megvizsgáljanak, és a vizsgálat pozitív kimenetele esetén azt igénybe vegyék és gazdaságilag ésszerű értékesítéshez juttassák. Az értékesítést tekintve ugyanez érvényes a felsőoktatási intézményeknek a foglalkoztatottjaikkal szemben fennálló *gondoskodási kötelezettsége* alapján is.

A német felsőoktatási intézmények jóval több mint 90%-a nincs jelenleg abban a helyzetben, hogy szabadalmakat bejelentsen és piacra juttasson. A szabadalom- és szabadalomértékesítés-ügy felsőoktatási intézményekben való kialakításának költségein a szövetségi művelődési és kutatási minisztérium *által* rendelkezésre bocsátott támogatási eszközök segíthetnek át. Ez mindazonáltal nem oldja meg a munkavállalók találmányairól szóló törvény új szövegezésű 42. §-ával követett cél tényleges és jogi megformálásának és átültetésének nehézségeit. Ekkor a felsőoktatási intézmények kénytelenek lesznek

[14] professzionális tanácsot kérni kívülről, hogy elkerüljék egy ’teljesen tönkretevő káosz’ kitörését.” (A kiemelés a jelen cikk szerzőjétől.)

Az értékesítés céljára a *legtöbb* felsőoktatási intézmény úgynevezett szabadalom-értékesítési ügynökséget (*Patentverwertungsagentur*) vesz igénybe, (Észak-Rajna-Vesztfáliában például a *Provendis GmbH*-t). Ezek nem csupán ajánlásokat tesznek egy-egy *találmány igénybevételével* kapcsolatban, hanem – a felsőoktatási intézménnyel együttműködve és vele megállapodva – magát az *értékesítést* is (például az oltalmi jog el- vagy licenciába adása útján) végrehajtják. [15]

Az új megfogalmazású 42. § személyi és tárgyi hatálya

E törvényszakasz régi szövegezésétől eltérően az érvényességi kör már nem korlátozódik a professzorok, docensek és tanársegédek találmányaira, hanem a felsőoktatási intézmények *valamennyi foglalkoztatottjára* kiterjed. A törvényalkotó szándékkal döntött a személyi hatály kibővítése mellett, ezzel kívánván megfelelni egyrészt az innováció célul kitűzött előmozdításának, másrészt annak a ténynek, hogy a felsőoktatási intézmények tudományos és *műszaki* dolgozói gyakran *közös fejlesztéseket* hajtanak végre. Mindamelllett az új szövegezésű 42. § 1–3. pontjának kivételes rendelkezései csak a felsőoktatási intézmények *tudományos kutatóira* vonatkoznak. Ugyanakkor a felsőoktatási intézmények *valamennyi* alkalmazottja számára új helyzetet teremt a találmányi díj nagyvonalú szabályozása, valamint a *munkaadó részesedési igényének lehetőségéről való lemondás*

a) A felsőoktatási intézmények foglalkoztatottjai

A „foglalkoztatottak” (*Beschäftigte*) fogalma első ízben az Mvtv.-ben jelent meg, és minden utasításhoz kötött, személyileg függő jogállásban tevékenységet folytató dolgozót magában foglal, attól függetlenül, hogy közszolgálatban álló tisztviselőkről és munkavállalókról, illetve hogy tudományos vagy műszaki dolgozókról van-e szó. Ami nélkülözhetetlen elem, az a közszolgálatban való foglalkoztatottság. (A *der/die Beschäftigte* szó különben – *hagyományos* értelemben – *üzemben* foglalkoztatott személyt jelent.)

b) A felsőoktatási intézmény fogalma

A felsőoktatási intézmény fogalmának meghatározása a felsőoktatási intézményekről szóló kerettörvény (*Hochschulrahmengesetz*) 1. §-ában foglaltakhoz igazodik. A korábbi jogtól eltérően elesett az „*egyetemi* rangú felsőoktatási intézmény” (*wissenschaftliche Hochschule*) követelménye. Az *egyetemek mellett* most már a *szakirányú* főiskolák (*Fachhochschulen*) is beleszámítanak a felsőoktatási intézmények fogalmi körébe. Ide sorolandók továbbá a képzőművészeti és a pedagógiai főiskolák, valamint az oktatásügy egyéb intézményei, amelyek a szövetségi országokon belül hatályos jog szerint állami főiskolák. De a 42. § alkalmazandó a szövetségi véderő főiskoláira és az államszövetség közigazgatási főiskolájára is. (Megjegyzés: Az üzleti forgalomban kapható német–magyar szótáraink nem egységesen jelölik meg a *Hochschule* szó magyar megfelelőjét, Van, amelyik (pusztán) főiskola értelmet ad a szónak, van, amelyik szerint ennek a szónak (gyűjtőfogalomnak) a jelentése: (*főiskola/egyetem*) felsőoktatási intézmény. Ez utóbbi interpretációt támasztja alá a *Gerhard Wahrig: Deutsches Wörterbuch*. Német értelmező szótár [Kultura International, Budapest, 1994], ezért ez

utóbbihoz csatlakozva a továbbiakban a *Hochschule*-t felsőoktatási intézménynek vagy – ha német összetett főnevek első tagja – jelzőként egyetemi/főiskolai-nak fordítom, mint például az itt következő alcímben.)

c) *Az egyetemi/főiskolai tudományos kutató (Hochschulwissenschaftler)*

Az új megfogalmazású 42. § 1–3. pontja megköveteli, hogy a „feltalálónak” kapcsolatban kell lennie az oktatási és kutatási tevékenységgel. Ezzel akarja a törvényhozó elérni, hogy az – alább részletesebben tárgyalt – különleges szabályok („új privilégium”) mint a tudomány alkotmányjogilag oltalmazott szabadságának következményei *csak olyan személyekre* legyenek érvényesek, akik be vannak vonva ennek az alapjognak az oltalmi körébe. Ezek: a főfoglalkozásuk szerint tudományos tevékenységet folytató dolgozók, vagyis az *egyetemi/főiskolai oktatók*.

Alapjogilag oltalmazott oktatási és kutatási tevékenység hiányában nem tartoznak az egyetemi/főiskolai tudományos kutatók privilegizált csoportjához mindazok, akik nem tudományos tevékenységet folytatnak. A foglalkoztatottnak erre a körére nincsenek kihatással a különleges szabályok. Az ő vonatkozásukban csak a *találmányi díjjal* kapcsolatos rendelkezés, valamint az a szabály jut érvényre, amely kivételt állapít meg az alól a rendelkezés alól, hogy a *munkaadó méltányos bevételi részesedést* vehet igénybe. Ez a teljes műszaki személyzetet, valamint az adminisztráció (egyéb) alkalmazottait, munkásait és tisztviselőit érinti. Ugyanez vonatkozik a tudományos segédezőkre, akik (önállóan) szintén nem folytatnak oktatási és kutatási tevékenységet.

d) *A tárgyi hatály*

A 42. § – a szó szerinti megfogalmazásnak megfelelően – a felsőoktatási intézményben foglalkoztatottak minden „*találmányára*” vonatkozik. Ezáltal ideértendő minden szabadalmazható vagy használatiminta-képes találmány, amelyet a felsőoktatási intézményben foglalkoztatott személy munka- vagy közalkalmazotti jogviszonyának tartama alatt mint egyéni feltaláló vagy mint feltalálótárs hoz létre. [16]

Az egyetemek/főiskolák tudományos kutatóit megillető „új privilégium”:
a nyilvánosságra hozatal szabadsága

A tudományos kutató publikálási szabadságát (*Publikationsfreiheit*), amely közvetlen következménye a tudomány és oktatás alaptörvényben szabályozott szabadságának, a törvényhozó a 42. § 1. és 2. pontjában vette figyelembe.

A 42. § 1. pontja szerint minden olyan publikációt, amely szabadalmazható találmányt foglalhat magában, időben, a nyilvánosságra hozatal előtt rendszerint *két hónap-pal*, be kell jelenteni a munkaadónak. Ez lehetőséget ad a felsőoktatási intézménynek, hogy a gazdaságilag érdekes kutatási eredmények esetében elővigyázatosan *szabadalmi bejelentést* tegyen. Ha ugyanis a nyilvánosságra hozatal a szabadalmi bejelentés *előtt* történne, ez az 1981. évi szabadalmi törvény 3. §-a szerint útjában állna a szabadalmi bejelentésnek. Ennek a szabálynak az alapján az általában érvényes négy hónapos törvényes határidő a *felsőoktatási intézmények számára* ezzel az idő felére, két hónapra rövidül mind annak eldöntésére, hogy a bejelentett találmányt igénybe akarják-e venni vagy nem, mind – pozitív döntés esetén – a szabadalmi bejelentésre.

A szövetségi művelődési és kutatási minisztérium (*Bundesministerium für Bildung und Forschung*) fejtegetései szerint a felsőoktatási intézmény a törvény alapján nem jogosított sem arra, hogy megtiltsa a tudományos publikációt, sem arra, hogy annak tartalmára befolyást gyakoroljon, továbbá a tudományos kutatónak a közzétételhez a felsőoktatási intézmény engedélyére sincs szüksége. (*Pozitív nyilvánosságra hozatali szabadság.*) Más kérdés, hogy a tudományos kutató-feltaláló az ipari szerződési partner érdekeire figyelemmel (és nem kevésbé azért, hogy ily módon egyáltalán találmányi díjhoz jusson) önszántából lemondhat erről a jogáról, amint ezt az alábbiakban ismertett Szerződéselemek mint standard kikötést elő is irányozza. A szóban forgó minisztérium azt a felfogást képviseli, hogy a határidő tartama elég lesz ahhoz, hogy utána a publikáció megjelenhessen. (A tudományos kutató-feltaláló két hónappal az után, hogy találmányát a felsőoktatási intézménynek bejelentette, azt *nyilvánosságra hozhatja.*)

A 42. § 2. pontja a tudományos kutató úgynevezett *negatív* nyilvánosságra hozatali szabadságát védi. Eszerint a tudományos kutató nem köteles találmányát a munkaadónak bejelenteni, ha *szolgálati találmányának* nyilvánosságra hozatalát oktatási és kutatási szabadsága alapján elutasítja. Ennek oka lehet például, hogy a feltaláló úgy ítéli meg, hogy a találmány nyilvánosságra hozatala hátrányos a közbiztonságra, az egészségre, vagy erkölcsi megfontolásokból káros. Ilyen esetben a felsőoktatási intézmény semmit sem tud meg a találmányról, miközben figyelembe veendő, hogy a felsőoktatási intézmény oktatója a találmányát nem hozhatja nyilvánosságra önhatalmúlag. [17]

Visszakanyarodva a pozitív nyilvánosságra hozatali jog kérdéséhez, érdemes megemlíteni, hogy a konkurenciaharc szorításának kitett iparvállalatok nem mindig csak az általuk felhasznált *új műszaki megoldásokra* vonatkozó tudományos publikációktól ódzkodnak. Arra is akad példa, hogy az iparvállalat annak feltárását is igyekszik megakadályozni, hogy egyáltalán *milyen szakmai területen* folytat szabadalmazott találmánnyal kapcsolatos fejlesztést.

Egy USA-beli iparvállalat egy magyar kutatóintézet Egyesült Államokban is szabadalmazott találmánya licenciájának vételére és a találmány általa történő fejlesztésére tett szerződéstervczet formájában ajánlatot. A szerződéstervezet a következő kikötést is tartalmazza:

„A másik fél előzetes írásbeli hozzájárulása nélkül egyik fél sem ad harmadik személynek – a fél ügyvédjét kivéve – a szerződés *létével* vagy tartalmával kapcsolatos információt.

Ez a tilalom kiterjed, de nem korlátozódik a sajtóközleményekre, az oktatási és tudományos konferenciákra, az értékesítésösztönzési anyagokra, a kormányzati szervekhez intézett beadványokra és a hitelnyújtási, befektetési bankokkal, köztisztviselőkkel és médiumokkal folytatott megbeszélésekre. Ha valamelyik fél úgy ítéli meg, hogy *jogi rendelkezés* folytán szükséges ennek a szerződésnek a létéről vagy tartalmáról harmadik személynek felvilágosítást adni, erről az információ nyújtása előtt értesíti a másik felet. Az értesítésnek tartalmaznia kell a nyilvánosságra hozni tervezett tájékoztatás szövegét is, és – a másik fél kívánságára – *ügyvédi véleményt* arról, hogy jogi előírás szerint ezt az információt a maga teljességében meg kell adni. A másik fél jogosult megbeszélést folytatni az információt adó féllel a feltárás szükségességéről, és a közzétenni tervezett információ szövegéről. Minden, ennek a szerződésnek a létezését vagy tartalmát illető tájékoztatásnak csak a *jog* által megkövetelt információt szabad tartalmaznia.”

A Szerződéselemek a publikálási jogokkal foglalkozó, a felsőoktatási intézmények és az iparvállalatok *alkupozícióját* híven tükröző, alábbiakban ismertett klauzuláiból levonható az a következtetés, hogy Németországban a tudományos kutató a *gyakorlatban* általában nem tud élni a negatív – és korlátozás nélküli –, a pozitív publikálás jogával, amennyiben a felsőoktatási intézmény a kutató találmányát *ipari vállalkozásnak értékesíti.*

A találmányi díj

A 42. § újrafogalmazása szakít a találmányi díj kalkulálásának *licencia-analógián* alapuló, meglehetősen mesterkélt módjával. (A *magyar jog általános*, tehát a *felsőoktatási intézményekben* létrehozott találmányok esetében *is* érvényesülő szabálya szerint a szolgálati találmány hasznosítása ellenében a feltalálónak járó találmányi díjnak arányban kell állnia azzal a díjjal, amelyet – a találmány tárgya szerinti műszaki területen kialakult *licenciaforgalmi* viszonyokra figyelemmel – szabadalmi licencszerződés alapján a találmány hasznosítására adott engedély fejében a munkáltatónak fizetnie *kellene*. [A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény 13. § (7) bekezdése])

A felsőoktatási intézmények találmányai után fizetendő találmányi díj esetében az új szabályozás kifejezetten a kutatásszférában szokásos úgynevezett „egyharmad”-szabályhoz igazodott, amelyet a gyakorlatban egyébként a *Max-Planck-Gesellschaft* is alkalmaz, és a 42. § 4. pontjában az értékesítésből származó (a szabadalmazási költségek levonása nélkül alapul vett) bevételek után 30%-os átalánydíjat irányoz elő. Az egyharmad-modell végeredményben ahhoz vezet, hogy a felsőoktatási intézmény, azon intézet, amelyhez a feltaláló tartozik és a feltaláló a bevételek egy-egy harmadát kapja. A törvényhozó mindazonáltal tudatosan mellőzte, hogy előírást adjon bevételekben a felsőoktatási intézménynél (illetve a munkaadónál) maradó részesedések felhasználására.

A felsőoktatási intézmény foglalkoztatottjainak feltalálótársi kapcsolata esetén a 30% részesedést a feltalálótársak között szét kell osztani, éspedig azok feltalálótársi részvétele szerint, ami kizárólag a feltalálótársnak a szolgálati találmányhoz való alkotói hozzájárulásától függ.

Az előzőekben ismertetett szabályozás érvényes minden, a felsőoktatási intézményben foglalkoztatott személy tekintetében, függetlenül attól, hogy a tudományos személy-zethez tartozik-e vagy sem.

A találmányi díj *átalány* formájában ilyen módon való megállapítása szerfölött kedvező a *felsőoktatási intézmények foglalkoztatottja-feltaláló* számára. A találmány *gazdasági értékének* és annak figyelmen kívül hagyása, hogy a felsőoktatási intézménynek magának *milyen mértékű a része* a találmány létrejöttében, következményileg azt eredményezi, hogy a felsőoktatási intézményben foglalkoztatottak találmányi díja az ipari és kereskedelmi munkavállalókéival való összehasonlításban tízszeresre-húszszorosra növekszik. [18]

Németország nem áll egymagában azzal, hogy jogszabály *fix kulcsot* határoz meg a találmányi díj kiszámításához. A Koreai Köztársaságban például a technológiaátadás előmozdításáról szóló törvény végrehajtási rendeletének legutóbbi, 2002. június 29-ei módosítása a közpénzből finanszírozott egyetemi kutatás esetén a *royalty*bevételekből származó *tiszta nyereség legalább 50%-át* garantálja a feltalálónak.

A 42. § 4. pontjában a felsőoktatási intézményeknek találmányaik ellenében fizetendő találmányi díj *speciális* szabályozást kap, aminek háttérében a felsőoktatási intézményeknek az a – fentebb már szóba került – *kötelezettsége* áll, hogy az általuk igénybe vett találmányokat a lehető legésszerűbb módon *értékesítéshez* juttassák. A 42. § a feltaláló díjazását az „*értékesítés*” követelményétől teszi függővé. Ebből az következik, hogy a találmányi díj nagyságának megállapításánál csak a találmány *tényleges* értékesítéséből származó bevételekből lehet kiindulni. A törvény szerinti „*bevételek*” fogalma minden vagyoni értéket magában foglal, amely a munkaadó számára találmány felhasználásából befolyik. Következésképpen a pusztán gazdasági értékesíthetőség, amit az Mvttv. *általános* szabálya különben tekintetbe vesz, nem díjköteles. Szükséges viszont, hogy a bevételek *okozatilag* visszanyúljanak a szolgálati találmányra, miközben a munkaadónál

egyedül a harmadik személy bevonása nélkül elért haszon (vagyonnövekmény) kerülhet számításba.

Abból a tényből, hogy a felsőoktatási intézményben foglalkoztatott feltaláló díjazása csak a felsőoktatási intézmény által történt tényleges értékesítéstől függ, az következik, hogy a feltaláló az igénybe vett találmány értékesítésének elmaradása esetén üres kézzel távozik. A „normál” munkavállaló-feltalálóval ellentétben, aki az Mvttv. szabályozása szerint pusztán a találmány fiktív gazdasági értékesíthetősége alapján követeléshez jut, a felsőoktatási intézmény foglalkoztatottját mint feltalálót ebben az esetben nem illeti meg kártalanítási igény azért a veszteségért, amelyet találmányának igénybevétele miatt elszenvedett. Következésképpen lehetséges, hogy a felsőoktatási intézménynek mint munkaadónak az egyetemi/főiskolai találmányok területén tanúsított tétlenül maradása az egyetemi/főiskolai feltaláló mint munkavállaló érdekeinek közvetlen károsítását, és ezzel a felsőoktatási intézmény foglalkoztatottakkal szemben fennálló gondoskodási kötelezettségének megszegését eredményezi. [19]

A Szerződéselemek felépítése

Az *előszót*, amely a – fentebb szóba került és némiképp már bemutatott – Szerződéselemek létrejöttével és javasolt gyakorlati alkalmazásával foglalkozik, rövid *bevezetés* követi, amely annak kifejtésére van szánva, hogy a Szerződéselemeket miként kell kezelni. Ezt a Szerződéselemek *elhatárolási ismérvei* követik, amelyek a remények szerint meg fogják könnyíteni a felsőoktatási intézmény és az ipar közötti konkrét kutatási projekteknek a *szolgáltatási/vállalkozási szerződés* (Dienstleistung/Werkvertrag; contract for work and services), a *megbízásból végzett kutatás* (Auftragsforschung; research commission, a továbbiakban — rövidség okából – *kutatási megbízás*) és a *kutatási együttműködés* (Forschungskooperation; research co-operation) kategóriái valamelyikébe való besorolását.

A megkülönböztetési ismérvek listája után következnek az ipar és a felsőoktatási intézmények közötti kutatási megbízás *szerződési alkotóelemei*, amelyeket a kutatási és fejlesztési együttműködés (a továbbiakban: *kutatási együttműködés*) *szerződési alkotóelemei* követnek. (A *szolgáltatási/vállalkozási szerződés vonatkozásában* a Szerződési elemeket kidolgozó munkacsoport – úgy tűnik – nem tartotta szükségesnek, hogy az elhatároló ismérveken kívül még szerződési alkotóelemeket is megszerkesszen és közzétegyen.)

Az elhatárolási ismérvek

Szolgáltatási/vállalkozási szerződés

Ha egy ipari partner a munka végrehajtásának *módját* előírva megbíz egy felsőoktatási intézményt, hogy egyértelmű, ismert *céllal* végezzen el bizonyos kutatómunkát, a felsőoktatási intézmény általában meg szokta követelni, hogy a teljes költséget az ipari fél vállalja magára. A felsőoktatási intézmény a kutatónak (értsd [itt és a továbbiakban]: a felelős projektvezetőnek) a személyében nem köteles *értelmezni* a tényadatokat és az eredményeket, és a *publikáláshoz* sem a felsőoktatási intézménynek, sem az ipari partnernek nem fűződik érdeke. A felsőoktatási intézménynek az ipari féllel szembeni kötelezettsége, hogy az ilyen fajta szolgáltatási/vállalkozási szerződés *eredményét* szolgáltatassa. Ebben az esetben a Szerződéselemek értelmében – különben magától értetődően – a kutatás minden eredménye, ideértve bármely, a felsőoktatási intézmény, azaz a kutató vagy a felsőoktatási intézmény bármely más tagja által esetleg létrehozott *találmány* az

ipari felet illeti meg minden pótlólagos *díjfizetés nélkül*. Az utóbbi dönti el belátása szerint, hogy benyújtson-e kérelmet valamely ipari tulajdonjog megadása iránt, hogy hozzáfogjon-e hasznosítási tevékenységhez stb. Felesleges is mondani, hogy az ipari partner az ipari tulajdonjog iránti kérelmeket kizárólag a *saját nevében* nyújtja be, a felsőoktatási intézmény oldaláról bármiféle részestülési jog nélkül.

Kutatási megbízás

A kutatási megbízás összefüggésében az ipari fél a felsőoktatási intézménynek *cél-orientált* megbízást ad, hogy hajtson végre bizonyos kutatómunkát, amelynek az *eredménye nyitott* (eldöntetlen), de a munka teljesítésének *módja* és a kutatás *célja* meghatározott. A felsőoktatási intézmény ebben az esetben is el szokta várni a teljes költség viselését. A tényadatokat vagy az eredményeket a kutatónak *értelmeznie kell*. A megbízást adó ipari partner rendszerint érdekelt lesz abban, hogy rövid határidőre, de legalább ütemterv szerint megkapja az eredményeket. A felsőoktatási intézmény vagy a kutató a maga részéről érdekelt abban, hogy az eredményeket *publikálva* lássa. A kutatási megbízás esetében a felsőoktatási intézmény *eredmény* szolgáltatásával *nem* tartozik. (A Szerződéselemek azon *életszerű* szabályozásának kiemelése, hogy követelményként nem állítja be eredmény szolgáltatását, a különbségre való rámutatás céljából azért indokolt, mert a *Ptk.* a kutatási szerződést a *vállalkozási szerződés* alfajaként kategorizálja, és ezért a kutatási szerződés is *eredménykötelelemnek* minősül –, bár a *felek megállapodhatnak* abban, hogy a díj a munka eredménytelen befejezése esetén is jár. (Ptk. 412. § [1.] bek.)

A Szerződéselemeket kidolgozó munkacsoport tagjainak egyöntetű véleménye volt, hogy amikor a kutatási megbízásokat ilyen módon szervezik, a felsőoktatási intézménynek alapvető joga, hogy minden *találmányért* díjazásban részesüljön.

Az érintett találmányhoz fűződő jogokat, ideértve az első bejelentésnek (alapbejelentésnek) és a rákövetkező, más országokban foganatosított bejelentéseknek jogát is, a feleknek részletesen tisztázniuk szükséges.

Kutatási együttműködés

A kutatási együttműködés esetében az ipari fél kutatási megbízást ad a felsőoktatási intézménynek, amelyben a *célok* és az *eredmények nyitottak* (eldöntetlenek), a *végrehajtás* nincs részletesen meghatározva, és a tervezett gyakorlati *alkalmazás* részletesen sem nem ismert, sem nincs véglegesen lerögzítve. Mindkét fél, azaz a felsőoktatási intézmény és az ipari fél *közreműködik* a kutatási projekt végrehajtásában, amelyben *személyzetéről* való gondoskodással és/vagy a *költségek* egy részének viselésével működnek együtt. A megbízást adó *ipari partner* közép- vagy hosszú távon érdekelt a *nyereségben*, *mindkét fél* nagyon érdekelt az eredményekről szóló – adott esetben közösen megjelentetett – *publikációban*. A kutatási együttműködés esetében a felsőoktatási intézménynek az ipari féllel szemben nem áll fenn semmilyen kötelezettsége a kutatási együttműködési szerződés *sikere* tekintetében.

A Szerződéselemek kidolgozását végző munkacsoport tagjainak egyöntetű véleménye volt, hogy a kutatási kooperáció esetében az ipari partnernek külön kötelezettsége, hogy minden *találmányért* díjat fizessen, amelynek részleteit a helyzettől függően szabályozni szükséges, miként meg kell állapodni a szabadalmi bejelentések jogosultságában stb.

Közös vonások a kutatási megbízásban és a kutatási együttműködésben

Szerződési előkészítésük közös jellemzője, hogy mindkét megállapodással kapcsolatban *háromoldalú* szerződést szükséges kötni a felsőoktatási intézmény, az ipari fél és a kutató (projektvezető) részvételével.

Ez a szükségszerűség azon a tényen alapul, hogy az Mvttv. *feltétlenül alkalmazandó* rendelkezései miatt a felsőoktatási intézmény és az ipari fél közötti szerződéses megállapodásban csak arra nyílik lehetőség, hogy az *olyan* találmányokhoz fűződő jogokra és e jogok megszerzésének kötelezettségeire stb.-re vonatkozó helyzetet szabályozzák, amelyek *szabadalmi* vagy *használati mintaoltalomban részesülhetnek*. Bármely járulékos *know-how-t* és *tanácsadói szolgáltatást*, amelyet az ipari partner egy konkrét *kutatótól* – tőle személyesen – kíván megkapni, aki kooperációs partnerként különösen fontos a számára (például egy professzor), az ipari fél csak magával a kutatóval kötött megfelelő szerződéses megállapodás alapján nyerhet el megbízhatóan, mivel a felsőoktatási intézmény beiktatásával létrejövő minden „kerülőút” a kutatásra és az oktatásra figyelemmel érintheti a kutató alaptörvényben biztosított *személyhez fűződő jogait*.

A kutató és az ipari partner közötti *közvetlen* szerződéses megállapodásra akkor is szükség van, ha a kutató le szándékozik mondani *negatív* nyilvánosságra hozatali jogáról. Ugyanez érvényes, ha a kutató előre lemond arról a jogáról, hogy átveszi az ipari tulajdonjogok iránti kérelmeket vagy magukat az ipari tulajdonjogokat, és arról a jogáról, hogy kérelmeket nyújt be más országokban.

A megbízási típusú kutatási és a kutatási együttműködési szerződéseket a Szerződéselemek értelmében csak a felsőoktatási intézmény és az ipari partner, valamint a kettőjük által kijelölt projektvezető írja alá.

A Szerződéselemekben megadott modell szerint a felsőoktatási intézmény azon *egyéb* foglalkoztatottjai, akik részt vesznek a kutatómunkában a projektvezetővel együtt, az ipari féllel szemben írásbeli „csatlakozási nyilatkozat”-ban (*Beitrittserklärung zu den Verpflichtungen des Projektleiters*) magukra nézve is *mutatis mutandis* kötelezőnek ismerik el a *projektvezető* által a szerződésben vállalt *titoktartási* és egyéb kötelezettségeket. (A *csatlakozási nyilatkozathoz* a Szerződéselemek *mintát* közöl, amelynek szövege nem csupán az interneten, hanem folyóiratcikkben is [20] megtalálható.)

A Szerződéselemek – jelentős kérdés gyanánt – *25 sor* terjedelemben fogalmazza meg, hogy a projektvezető milyen módon köteles minden szolgálati találmányát a felsőoktatási intézménynek *bejelenteni*, és kifejezetten *lemondani negatív* publikálási jogáról, *pozitív* nyilvánosságra hozatali jogát pedig milyen *korlátozásokkal* gyakorolhatja. A korlátozás lényegében azt jelenti, hogy a projektvezető addig az időpontig, ameddig a felek szerződése szerint a kutatási eredményekre vonatkozó *titoktartási kötelezettség* érvényben van, a *kutatási eredményeket* csak az ipari partner írásban adott hozzájárulásával hozhatja bármilyen formában nyilvánosságra.

A kutatási megbízások szerződési alkotóelemei

A szerződési modell értelmében a kutatási megbízás eredményei kizárólag az ipari felet illetik meg, tekintet nélkül arra, hogy a kutató vagy a felsőoktatási intézmény más, „társult” tagjai milyen mértékben járultak hozzá a megfelelő kutatási eredmények, különösen találmányok létrehozásához.

Az ipari tulajdonjogok iránti bármely kérelem (a továbbiakban – rövidség okából – szabadalmi bejelentés) vonatkozásában a Szerződéselemek azzal számol, hogy az *első* bejelentést *vagy* a felsőoktatási intézmény, *vagy* az ipari fél nyújtja be, bár természete-

sen *előre rögzített* módon, és mindenkor mint *közös* bejelentést a felsőoktatási intézmény és az ipari partner javára. Ez a rendezés a felsőoktatási intézmények abbéli érdekét kívánja kielégíteni, hogy megfelelő számú első bejelentéssel jelenjenek meg az érintett „rangsorolási” listákban.

A Szerződéselemeket összeállító munkacsoportban az ipar képviselőiben közreműködő tagok tudomásul vették azt a tényt, hogy a nemzetközi összehasonlítás kedvéért az ilyen fajta „rangsorolási” pozíció *egyre fontosabbá válik* a felsőoktatási intézmények teljesítményének és általános reputációjának megítélésében.

Ebben az összefüggésben közbevetőleg – érdekessége miatt – érdemel említést, hogy a német jog *általános*, tehát *minden* bejelentőre (és szabadalmasra) érvényes szabálya szerint a bejelentők/szabadalmasok a Szabadalmi Hivatalnál kérhetik *licenciakészségük (Lizenzbereitschaft)* bejegyzését, ha még nem adtak *kizárólagos* használati engedélyt. A licenciakészség bejegyzése alapján a fizetendő évi illetékek összege a *felére* csökken. (A licenciakészség – bizonyos feltételek mellett – természetesen viszszavonható.) [21]

A kutatási megbízáson alapuló kutatási eredmények esetében az ipari partner *egyedül* dönti el, hogy történjenek-e *külföldi* bejelentések, és a külföldi bejelentéseket *saját nevében kizárólag ő* nyújtja be.

A Szerződéselemek – a fizetendő díj *összegét* a felek megállapodására bízva – a következőkben idézett *minta* közlésével kitér arra is, hogy az ipari fél magának a kutatási *munkának* az elvégzéséért miként *díjazza* a felsőoktatási intézményt.

„9.1. A felsőoktatási intézmény a kutatási projekt végrehajtásáért, beleértve az anyagot és az ennek a szerződésnek a teljesítéséhez szükséges valamennyi berendezés használatát [...] *összeget* (a továbbiakban: szerződési összeg) kap.

9.2. Ennek az összegnek a fizetési esedékessége:

[...] *(konkrét kutatási projektenként további egyedi szabályok)*

9.3. Előfeltétel, hogy a felsőoktatási intézmény erről az összegről *mindenkori* szábályszerű számlát ad. Ha a kutatási projekt teljesítése a felsőoktatási intézmény számára forgalmiadó-köteles, a forgalmi adót a törvényileg meghatározott mértékben a 9.1. pont szerinti szerződési összeghez *hozzászámítva* megkapja, amennyiben a számlában a nettó összeget, az adóösszeget az adókulccsal együtt, valamint a bruttó összeget kimutatta.”

Ami a megalkotott *találmányok* díjazását illeti, a kutatási megbízás esetében ez a Szerződéselemek szerint a következő struktúrában történik:

Miután az első bejelentés benyújtásra került, az ipari fél a felsőoktatási intézménynek első díjként 2500 € összeget fizet. Ezt a következő *választási lehetőségek* szerinti díjfizetések *követik*:

a) 2500 € a felhasználás megkezdésekor; ez a díj 10 000 € összegre emelkedik, ha a kereskedelmi felhasználás az első bejelentés után több mint 7 évvel kezdődik meg, azonban az ipari partner kiválthatja a megnövelt átalányösszeget azzal, ha egy további 2500 € díjat fizet a fentebb említett 7 éves időszak lejárta előtt.

b) Az ipari partner kötelezi magát, hogy bizonyos forgalmi küszöbök elérésekor további átalányösszegeket fizet, azonban a szerződésben rögzíteni kell az ezzel kapcsolatos részleteket is.

c) Ha az ipari partner az oltalmi jogokat kereskedelmileg felhasználja, a felsőoktatási intézménynek megfelelő díjat fizet, amelynek módját, mértékét és tartamát később kölcsönös egyetértésben állapítják meg.

A kutatási együttműködési szerződés alkotóelemei

A kutatási együttműködésből keletkező eredmények elvileg fel vannak osztva az ipari partner által elért, a közös és a felsőoktatási intézmény által elért eredményekre.

Az *ipari fél* által elért eredmények azok a kutatási eredmények, amelyek kizárólag az ipari partner személyzetének tulajdoníthatók. *Közös* eredményeket azok a kutatási eredmények jelentenek, amelyekben a felsőoktatási intézmény vagy személyzete feltalálói tevékenységben való közreműködésének aránya nem több 50%-nál. A *felsőoktatási intézmény* eredményei azok a kutatási eredmények, amelyekben a felsőoktatási intézmény találmányban való részvételének aránya az 50%-ot meghaladja.

Az ipari fél eredményei

Azok az eredmények, amelyek az ipari fél eredményeinek kategóriájába esnek, kizárólag az ipari felet illetik meg. Az utóbbinak kizárólagos joga van az ipari tulajdonjogok megadása iránti kérelmek benyújtására, ahol megfelelő, a saját nevében, az ipari partnernek nem áll fenn semmiféle kötelezettsége a felsőoktatási intézménnyel szemben, hogy bármi díjat fizessen.

A közös eredmények

A közös eredmények esetében ott, ahol a felsőoktatási intézmény feltalálói közreműködésének aránya nem nagyobb 25%-nál, az ipari partnernek van joga, hogy az első bejelentést kizárólag a saját nevében benyújtsa.

Ha a találmány megalkotásában a felsőoktatási intézmény részvételi aránya 25%-nál nagyobb, az elrendezés megfelel a kutatási megbízásokon alapuló kutatási eredmények rendezésének, vagyis az első bejelentést *közös* bejelentésként vagy az ipari partner, vagy – alternatívaként – a felsőoktatási intézmény nyújtja be, bármelyikük teszi is, a felsőoktatási intézmény és az ipari partner nevében.

Mindent egybevetve, a közös eredmények esetében a *külföldi* bejelentések benyújtása a kutatási megbízásokra vonatkozó elrendezéssel összhangban történik, tehát azokat az *ipari fél* nyújtja be, kizárólag a saját nevében.

Egy találmánynak a díjazása, amelyet az ipari partnernek kell fizetnie a felsőoktatási intézmény részére, a következőképpen történik a közös eredmények esetében: ha a felsőoktatási intézmény találmányhoz való hozzájárulásának aránya 50%-nál kisebb, a találmány díjazásának fizetése ugyanolyan módon történik, mint a kutatási megbízások esetén. Ha a felsőoktatási intézménynek a találmányban 50% a részvételi aránya, az ipari partner a találmányért aszerint fizet díjat a felsőoktatási intézménynek, mint ezen intézmény – következő pontban tárgyalt – találmányai esetében, de a felsőoktatási intézmény ilyen fajta találmányai megállapodás szerinti díjából 10%-ot levonva.

A felsőoktatási intézmény eredményei

A felsőoktatási intézmény eredményei, azaz a kutatási együttműködésből származó olyan kutatási eredmények, amelyekben a felsőoktatási intézmény találmányhoz való hozzájárulásának aránya 50%-nál nagyobb, kizárólag a felsőoktatási intézményt illetik meg. Az ipari partnernek azonban *opciója* van ésszerű szerződési feltételekkel adott *kizárólagos licencia* vételére. A találmány megfelelő díjazása egy vagy több átalányössz-

szeg vagy ésszerű licenciadíj fizetéséből állhat. (A Szerződéselemeket szerkesztő munkacsoport úgy tekintette a Szerződéselemekhez mellékelte mintakalkulációkat, mint amelyek alkalmasak standard helyzetre.)

A felsőoktatási intézmény eredményei esetében ezen intézmény joga, hogy az első bejelentést kizárólag a saját nevében benyújtsa. Miután az ipari partner élt opciós joggal – és természetesen csak ebben az esetben kell az ipari partnernek a találmányért a felsőoktatási intézmény számára díjat fizetnie – a megfelelő bejelentési jogok – a szerződésben szabályozandó módon – visszaszállnak az ipari partnerre. [22]

Végül érdemes ideidézni a Szerződéselemek előszavának utolsó mondatát: „A mellékelt előre gyártott elemek használata magától értetődően nem mentesíti az esetleges érdekelteket annak szükségességétől, hogy saját jogtudásuk szerint és saját felelősségükre eljárva adott esetben jogi tanácsadás igénybevétele alapján az egyedi eset körülményeit figyelembe véve döntsenek a konkrét szerződési formákról.”

Jegyzetek

- [1] Kurt Bartenbach és Franz-Eugen Volz [2002]: Erfindungen an Hochschulen, *GRUR*, 9. füzet, 743. o.
- [2] Kazumi Matsushige és Hisateru Oku [2004]: Dealing with Intellectual Property Issues at Kyoto University after its Incorporation, *AIPPI Journal*, november, 335–336. o.
- [3] S. E. [2006]: Egyetemen fejleszt a Kürt, *Népszabadság*, február 17.
- [4] Kiss Melinda Katalin [2006]: Bologna és a cégek, *Népszabadság*, február 2. Az újságcikk szerzője az információt interjú keretében *Bokodi Szabolcstól*, a Tempus Közalapítvány Erasmus-koordinátorától szerezte, aki közreműködik az Európai Bizottság támogatásából 21 tagállam részvételével, magyar koordinációval működő GenERAtion programban
- [5] Dr. Vigh József Ferenc [1999]: Magyar vállalkozás egyesült államokbeli gyógyszeripari társasággal kötött kutatás-fejlesztési stratégiai szövetségének alapvető jogi kérdései, *Külgazdaság Jogi melléklet*, 3. szám, 33–41. o.
- [6] Dr. Világhy Miklós [1979]: A szellemi alkotások joga. Egységes jegyzet. Kézirat. Tankönyvkiadó, Budapest. 123. o.
- [7] Lontai Andre [1972]: A kutatási szerződés, Budapest, 146. o.
- [8] Mark Anderson [2006]: University And Industry Contracts Over 20 Years: Some Personal Reflections, *les Nouvelles*, március, 48. o.
- [9] Dr. Vigh József Ferenc [2006]: Az USA-egyetemek alkalmazott kutatási tevékenysége a technológiai innováció jegyében. Korszakváltás a Bayh-Dole Act nyomán, *Külgazdaság*, 1. szám, Jogi melléklet, 1–12. o.
- [10] A részt vevő szervezetek: *Ipal Gesellschaft für Patentverwertung Berlin GmbH, die Freie Universität Berlin, die Humboldt-Universität zu Berlin, die Med. Fakultät der HU-Charité, die Technische Universität Berlin, BASF AG, Bayer AG, DaimlerChrysler AG, Deutsche Telekom AG, Robert Bosch GmbH, Rolls-Royce Deutschland Ltd. & Co. KG, valamint Schering AG.*
- [11] Heinz Goddar és Hermann Mohnkopf (2003): Agreements On Research Cooperation Between Industry And University – Suggestions For Solutions, *les Nouvelles*, december, 176. o.
- [12] Szűcs László [2006]: Brüsszel megreformálná az egyetemeket, *Népszabadság*, május 18.
- [13] Robert A. Myers [2006]: Challenges For Technology Licensing Offices in Japan, *les Nouvelles*, június, 75. o.
- [14] Stephanie Post és Marius Kuschka [2003]: Verwertungspflicht der Hochschulen nach Abschaffung des Hochschullehrerprivilegs, *GRUR*, 8. füzet, 498. o.
- [15] Andreas von Falck és Christiane Schmaltz [2004]: Hochschulerfindungen: Zuordnung und Vergütung in Deutschland, den Niederlanden, Frankreich, Großbritannien, den USA und Japan, *GRUR*, 6. füzet, 469. o.
- [16] Kurt Bartenbach és Franz-Eugen Volz: i. m. 745–747. o.
- [17] Stephanie Post és Marius Kuschka: i. m. 495. o
- [18] Ulrich Himmelmann [2006]. Die Reform des ArbEG und die Rechtsprechung des BGH zum Auskunfts- und Rechnungslegunganspruch im Spiegel der Beiträge der Festschrift für Kurt Bartenbach zum 65. Geburtstag am 9. Dezember 2004 – zugleich eine Besprechung, *GRUR Int.*, 8–9. füzet, 671. o.

- [19] *Stephanie Post és Marius Kuschka* i. m. 496. o.
- [20] *Heinz Goddar és Hermann Mohnkopf* [2003]: Agreements On Research Cooperation Between Industry And University – Suggestions For Solutions, *les Nouvelles*, december, 182–183. o.
- [21] *Dr. Bendzsel Miklós és tizenkét szerzőtársa* [1994]: Iparjogvédelmi kézikönyv, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 311. o.
- [22] *Heinz Goddar* [2004]: Agreements On Research Commissions Placed By Industry With University Research Facilities – Model Solutions, *les Nouvelles*, szeptember, 109–111. o.